

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 22 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2022

Kalkan, Cemal. Faizsiz Bankacılıkta Mudârame ve Kâr

Fatma Merve Bülbül

Yüksek Lisans ğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Graduate Student, Selcuk University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic Law
Konya / Türkiye

fatma.merve.blbl@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-6667-4652>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Arařtırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1104160

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 15.04.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 21.06.2022

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2022

Cite as / Atıf: Bülbül, Fatma Merve. "Kalkan, Cemal. Faizsiz Bankacılıkta Mudârame ve Kâr". *Marife* 22/1 (2022): 525-529. <https://doi.org/10.33420/marife.1104160>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal iermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

www.marife.org

Kalkan, Cemal. Faizsiz Bankacılıkta Mudârabeye ve Kâr¹

Özet

Günümüz ekonomisine yön veren temel faktör, faiz ve borç ilişkisine dayalı olan bankacılık sistemidir. Bankacılık sistemi gün geçtikte hayatımızın ortasına yerleşmekte, günlük alışverişlerimizi dahi etkilemektedir. Bu durum ise dini hassasiyetlere sahip olan bireyler için birtakım problemlere yol açmaktadır.

İslam dininde faiz kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Fakat bugünün modern dünyasında ticarî hayat İslam'ın meşrû görmediği faiz etrafında dönmektedir. İçinde yaşadığımız toplumun hayat koşullarına uyum sağlayabilmek içinde Müslümanlar, İslam'ın faizsiz hayat doktrinini uygulamaya imkân verebilecek faizsiz bankacılık sistemini geliştirmişlerdir. Her ne kadar faizsiz bankacılık sistemi, danışma kurulları ile birlikte İslam'ın öngörmüş olduğu ilkeler ışığında faizsizlik prensibi üzerine kurgulansa da modern dönemin bankacılık şartları altında elbette bazı problemler içerisindedir. Dolayısıyla bu problemlere karşı çözüm odaklı çalışmalar yapmak oldukça önem arz etmektedir. Bu alandaki çalışmalardan birisi de temel gayesi kâr olan mudârabeyi ele alan Dr. Cemal Kalkan'ın incelediğimiz eseridir.

Ticarî faaliyetlerin temel amacı kâr elde etmektir. Mudârabeye bir tarafın emeğini diğer tarafın ise sermayesini ortaya koyduğu bir kâr ortaklığı sözleşmesidir. İslam tarihi boyunca bir finansman yöntemi olarak mudârabeye sıkça kullanılmıştır. Kalkan'ın eseri de günümüz faizsiz finansman modeli olarak kullanılan mudârabenin, klasik mudârabeye ile ne derecede uyduğunu tespit ederek çağdaş mudârabenin uygulanışındaki sorunlara cevap bulmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Faizsiz Bankacılık, Mudârabeye, Kâr

Summary

The banking system is the main factor shaping today's economy, which is based on the interest and debt relationship. The banking system is becoming the center of our daily lives, affecting even our daily shopping. This situation causes some problems for individuals with religious sensitivities.

Interest is strictly prohibited in Islam. However, in today's modern world, commercial life revolves around interest, which is not legitimate in Islam. In order to adapt to the living conditions of our society, Muslims have developed an interest-free banking system that will allow the practice of the Islamic doctrine of interest-free life. Although the interest-free banking system, together with the advisory boards, is built on the principle of interest-free in the light of the principles envisaged by Islam, it certainly contains some problematic points under the banking conditions of the modern period. Therefore, it is very important to carry out solution-oriented studies against these problems. One of the studies in this field is Dr. Mudaraba, whose main aim is profit. It is the work of Cemal Kalkan that we examined.

The main purpose of commercial activities is to make profit. Mudaraba is a profit-sharing agreement in which one party puts his labor and the other party's capital. Mudaraba has been used frequently as a financing method throughout the history of Islam. Kalkan's work also tried to find answers to the problems in applying contemporary mudaraba by determining how mudaraba, which is used as today's interest-free financing model, is compatible with classical mudaraba.

Keywords: Fiqh, Interest Free Banking, Mudaraba, Profit

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, İslam toplumunu derinden etkilemekle beraber birçok alanda değişim ve dönüşüme kapı aralamıştır. Bu meydana iktisat alanı da özellikle son dönemlerde dünyada ve ülkemizde birçok çalışmaya konu olmuştur. Konvansiyonel iktisat anlayışının yanında İslam iktisadı çalışmaları da gittikçe hız kazanmaktadır. Dr. Cemal Kalkan'ın, sermayesi olmayan bir girişimci ile sermayesini kârlı bir yatırımda kullanmak isteyen yatırımcı arasındaki kâr ortaklığını ifade eden ve faize karşı bir alternatif sunan mudârabeye ortaklığının kâr boyutunu ele aldığı *Faizsiz Bankacılıkta Mudârabeye ve Kâr* adlı eseri de bu alandaki çalışmalardan birisidir.

1 Kalkan, Cemal. Faizsiz Bankacılıkta Mudârabeye ve Kâr. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021, 294 sayfa.

Eser, Kalkan'ın 2020 yılında tamamlamış olduğu *Mudâra Sözleşmesinde Kâr* adlı doktora tezinin yayınlanmış hâlidir. Eser, tarafların mudâra sözleşmesine yönelmelerinin temel gayesi olan kârı mukayeseli bir şekilde ele almasıyla öne çıkmaktadır. Yazar modern ve klasik fıkıh, iktisat, hukuk gibi kaynakların yanı sıra pratik alanın ortaya koyulması için bizzat banka yetkilileriyle yapmış olduğu görüşmeler ile ortaya koymuş olduğu çağdaş kâr anlayışını, katılma hesaplarının kârını ve fukahânın kâr teorisini okuyucuya sunmasıyla kayda değer bir çalışmadır.

Yazar, katılım bankalarının bel kemiğini oluşturan katılma hesaplarının fukahânın benimsediği çerçeveye uygunluğunu tespit etme, kâr paylaşımından önce avans kullanımının ve katılma hesaplarından ayrılan rezervlerin meşrûluğu ile bunların doğurduğu sorunlara cevap bulma amacına matuf olarak eserini kaleme aldığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda yazar eserinin giriş kısmında "Kâr istihkak sürecinde mudâra taraflarının oluşmuş ya da oluşacak kâr üzerindeki haklarının niteliği nedir? Mudâra kârı ne zaman tahakkuk eder? Tarafların kâr üzerindeki haklarının hukukî niteliği nedir ve bu hak ne zaman istikrar kazanır? İstihkak sürecinde taraflar kârdan avans alabilir mi? Avans olarak kullanılan kârlar hakkında ne tür hükümler uygulanır? Mudâra kârının hesaplanması ve dağıtımı nasıl yapılır? Katılma hesapları kârının modern yöntemlerle hesaplanması fıkha uygun mudur? Katılma hesaplarından ayrılan rezervler meşrû mudur? Sermaye ve kârdan ayrılan bu rezervlerin ölçüsü nedir ve bu rezervler kâr paylaşım oranlarını etkilemekte midir?" sorularına cevaplar arayarak çalışmasını ortaya koyduğunu belirtmiştir (s.13-14).

Altı bölümden oluşan eserin giriş kısmında araştırmanın amaç ve yöntemine değinildikten sonra temel kavramların üzerinde durulması, konuların daha sağlıklı anlaşılmasına zemin hazırlamıştır.

Eserin "Mudâra Sözleşmesi" başlıklı birinci bölümünde mudâra benin tanımı, hukukî mahiyeti, tarihsel gelişimi, kuruluş ve şartları, tarafların yetki ve sorumlulukları ve sermayede aranan şartlar ile mudâra benin genel çerçevesi çizildikten sonra çağdaş ve klasik mudâra mukâyese edilmiştir.

Mudâra, taraflardan birinin sermayesini, diğerinin de emeğini ortaya koyduğu kâr ortaklığı sözleşmesidir. Bundan dolayı müellif mutlak anlamda mudâra benin "ortaklık" olarak tanımlanmasına ihtiyatla yaklaşır. Nitekim mudâri bin sermayede ve meydana gelen maddi zararda ortak olmayıp yalnızca kârda ortak olmasından hareketle, mudâra benin ortaklık olarak tanımlanmasına karşı çıkarak, mudâra benin kendine özgü bir sözleşme olduğunu ileri sürmektedir (s.44-45). Kanaatimizce de mudâra benin şirketin bir türü olmaktansa kendine özgü bir akit türü olarak tarif edilmesi daha isabetli gözükmektedir.

Mudâra akdinin konusunun kaynaklarda kâr, emek veya sermaye olarak belirtilmesine dikkat çeken müellif, akdin başında kârdan bahsetmenin mümkün olmaması hasebiyle kârın akdin konusu olmasının mümkün olmadığını ve kâr ile akdin gayesinin kastedildiğini öne sürmektedir (s.56). Müellife göre akdin konusu, mudâra sermayesinin işletilmesidir.

Kârı mudâra benin köşe taşı olarak gören müellif, eserinin ikinci bölümünde "kâr" üzerinde durmuştur. Müellif, fukahânın "*Mümin tıpkı tâcir gibidir. Tâcir sermayesini kurtarmadıkça kâr sağlamış olamaz. Aynı şekilde mümin de farzları yerine*

getirmediği sürece, nafilelere sahip olamaz” benzetmesinden hareketle, mudârabede sermayenin asıl, sermayeden elde edilen kârın ise usûl olduğunu ifade ettikten sonra, mudâraibe sermayesi sağlanmadan kârdan bahsedilemeyeceğini vurgulamıştır (s.90). Nasıl ki farzlar edâ edilmedikçe namaz borcu mükellefin zimmetinden düşmez ise, mudâraibe sermayesi sağlanmadan da kârdan bahsedilemez.

Mudâraibe varlığında meydana gelen her türlü artışı kâr olarak değerlendiren yazar, kârın meşrûiyetini ticarî işlemlerin tecviz edilmesinden ve ticareti teşvik eden ayetlerden hareketle açıklamıştır. Faizi, riziko karşılığında elde edilen kâra benzeterek faiz aracılığıyla elde edilen gelirin de kâr olacağını ileri süren modern araştırmacıları eleştirerek, kârın ancak fikhî ilkeler çerçevesinde meşru olabileceğini vurgulamıştır (s.97).

Eserin “Klasik Mudârabede Kâr” başlıklı üçüncü bölümünde, kârda aranan şartlar, kârın istihkak süreci, ortaya çıkışı, paylaşılması, hesaplanması, masraf ve zararlar ile kârın dağıtılması müellif tarafından yapılan tablolar eşliğinde ve mezhepler arası mukayeseli bir şekilde ele alınarak fukahânın kâra bakışı ortaya konulmuştur. Yazar bu bölümde, mudâribin kârdan bir hisse yerine maktû bir ücret almasının caiz olmaması gibi, mudâribin kâra ilaveten ücret isteme hakkının da olmamasını gerekçelendirerek vurgulamıştır. Yazar kâr ihlali sebebiyle kârın sermayeden karşılanmasına da karşı çıkmıştır (s.118). Mudâraibe kârının taraflardan birine ya da üçüncü bir tarafa hasredilmesini inceleyen müellif, mudâraibenin kârda ortaklığı ifade etmesi hasebiyle bu durumun akdin muktezasına aykırı olduğunun ve böyle bir tahsisin kâr ihlalini doğuracağını altını çizmiştir. Ayrıca müellif bu bölümde kâr dağıtımının, sermayedarın sermayesi iade olunduktan sonra gerçekleşmesinin elzemliğini, ölenin borçları ödenmeden murislerin terekeyi paylaşmasına benzetmiştir (s.135).

Mudâraibe sözleşmesinde meydana gelen zararın sorumluluğu sermayedara aittir. Bu durumda sermayedarın sermayesini kaybederken mudâribde emeğini kaybetmektedir. Müellif de ilgili bölümde hile-i şer’iyye yoluyla zararın başlangıçta mudâraibe yüklenmesinin güvene dayalı bir akit olan mudâraibenin mahiyeti ve amacıyla çeliştiğine vurgu yapmaktadır.

Yazar, “Çağdaş Mudâraibe ve İşleyişi” başlıklı dördüncü bölümde çağdaş mudâraibe ile ilgili görüşleri analiz ederek değerlendirmeye tâbi tutmuştur. Müellif bu bölümde klasik mudâraibe anlayışı ile çağdaş mudâraibe uygulamalarının ne ölçüde uyduğunu tespit etmeye çalışmıştır. Yazara göre, bankanın sermayedar kabul edilmesiyle birlikte ona geniş yetkiler verilmesi ve mudâraibe sermayesinin garanti edilmesi meşrû olmadığından, bankanın fon toplarken ve kullandırırken mudârib olarak kabul edilmesi gerekmektedir (s.177). Her ne kadar faizsiz banka fon toplarken ve kullandırırken mudârib kabul edilse bile, pek çok avantajından ve riskin azlığından dolayı fon kullandırmada murâbahayı tercih etmektedir.

Kalkan ilgili bölümde, çağdaş mudâraibenin işleyişi hakkında tartışmalara sebebiyet veren sermayenin banka tarafından garanti edilmesi, yeni sermayenin katılma hesabına kabulü, işleme sokulmadan önce sermayeden zorunlu karşılıkların ve ankes payının ayrılması gibi hususlara çözüm odaklı olarak izah getirmektedir. Örneğin sermayenin garanti edilmesi görüşlerini değerlendiren müellif, tazmin

sorumluluğu üstlenilmeyen malın kârını elde etmek meşrû olmadığından, sermayenin tazmin edilmesi hususuna, yatırım riskleri için biriktirilen fonlardan karşılanması çözümünü ileri sürmüştür (s.192).

Eserin “Katılma Hesabı ve Kâr” başlıklı beşinci bölümünde katılma hesaplarındaki mudârabe akdinin gayesi olan kâr ele alınmıştır. Müellifin bu bölümde kârın hesaplanmasına ilişkin ortaya koyduğu yöntemler dikkate değerdir. Mudârabe kârını hesaplarken rezervlerin hatalı ayrılmasına işaret eden müellif, kârın adil paylaşılabilmesi için dikkat edilmesi gereken hususları tespit etmiştir. Ayrıca bankaların muhtemel zararlar için ayırdıkları karşılıklar müellife göre, mudârabe giderleri olarak kabul edilerek gayri sâfi kârdan karşılanmalıdır.

Müellif bu bölümde katılım bankalarının konvansiyonel bankalar gibi vadesinden önce çekilen sermayenin gelirini hesap sahibine vermemesini, tek taraflı menfaatin sağlanması, vadesinden önce çekilen kârın zimmette istikrar kazanması ve günümüzdeki modern kâr hesaplama yöntemleri sayesinde günlük kârın hesaplanabilmesi gerekçelerinden hareketle eleştirmiştir. Eserin son bölümünde klasik ve çağdaş mudârabenin mukayese edilmesi ve sonuç kısmında elde edilen tespitlerin maddeler hâlinde sunulması, konunun özümsemesi açısından son derece değerlidir.

Kalkan, konuları çağdaş ve klasik açılardan mukayeseli, çözüm odaklı ve eleştirel olarak ele almanın yanında, örneklemelerle birlikte birçok tablo ile destekleyerek konulara somut bir nitelik kazandırmıştır. Kalkan’ın zengin bir muhtevaya sahip olan bu eseri, titizlikle hazırlanmış olup lisansüstü öğrenim görenlerin yanı sıra, İslam iktisadı alanında çalışanlar ve bu alana merak duyanlar için yol gösterici bir niteliktedir. Ayrıca Kalkan’ın İslam iktisadı literatüründeki birçok boşluğun doldurulmasına vesile olabilecek bazı problemlili konulara işaret etmesi de bu alanda çalışmak isteyen araştırmacılar için dikkate değer bir niteliktedir.